

Zapažanja

DŽEJN HARIS

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala
Jane Harris
THE OBSERVATIONS

All rights reserved © Jane Harris, 2006

Translation copyright © 2008 za sprsko izdanje, LAGUNA

Tomu – bez čijeg mišljenja, ohrabrenja i ljubavi
ova knjiga možda nikada ne bi bila napisana

Gospoja mi je često govorila: „Nego, Besi, nemoj da me zoveš gospoja.“ Govorila je to naročito kada sveštenik dolazi na čaj. Gospoja je tražila da je zovem „milostiva“ al ja sam uvek zaboravljala. U početku sam zaboravljala slučajno a onda sam zaboravljala namerno samo da bi joj vidla izraz lica.

Gospoja me je stalno ganjala da zapisujem sve u jednu knjižicu. Ona mi je dala tu knjigu i pero i mastilo onog dana kada sam stigla. „Nego, Besi“, reći će ona, „hoću da u ovu knjižicu pišeš sve što radiš preko dana a ja ću to s vremena na vreme pogledati.“ To je bilo kad je otkrila da umem da čitam i pišem. Kada je to otkrila lice joj se ozarilo ko da je izgubila peni a našla novčić od šest penija. „O!“, reći će ona, „a ko te je naučio?“ A ja sam joj kazala da je to moja sirota pokojna majka, što je laž jer mi je majka bila živa al najverovatnije mrtva pijana tamo kod Kapije vešala, ko i obično, a i kad je trezna jedva ume da napiše svoje ime na pozivima iz magistrata. Samo što moja majka nikad nije trezna dok je budna. A kad zaspi onda izgubi svest.

Al pričekajte malo. Trčim pred rudu. Dozvolite da počnem malo bliže početku.

Prvi deo

POGLAVLJE PRVO

*Ništa sam
nov poso*

Imala sam razloga što sam napustila Glazgov, biće to pre oko tri-četiri godine a na Velikom drumu sam bila otprilike pet sati kada sam ugledala puteljak nalevo i tablu na kojoj je pisalo „Zamak Dangućica“. Eto slučajnosti, pomislila sam, zato što sam špartala po Skotskoj ne bi li razgledala edinburški zamak i možda tamo dobila poso i ko zna udala se za mladog plemića ili princa. Bilo mi je tek 15 godina a u glavi samo novac i mušica da radim u velelepnom domaćinstvu.

Ne samo to nego je poslednjih sat vremena taj momak iz Brda uhvatio korak sa mnom, rekla bi da je mojih godina i išo je da mu izvade zub. Stalno je usnu vuko nadole kako bi mi pokazao rupu. Bilo mi je muka od tog dečka i njegovog keženja i njegovih pitanja, kuda ćeš? gde ži fiš? kako se zofeš? hoš da legneš sa mnom? – sve tako. Ispričala sam mu čitavu gomilu laži nadajući se da će otići al on se zalepio za mene ko konjska balega uličnom čistaču za cipelu. Kad bi ja usporila usporio bi i on, kad bi ubrzala ubrzo bi on, kad bi zastala da popravim šal ili prebacim zavežljaj u drugu ruku, šta je on radio nego stajao s rukama u džepovima i posmatro me. Jedared-dvared mu se digo stojko da ti istera oči, moglo se videti kako mu napinje pantalone, a stopala su mu bila prljava.

Moram priznati da je postojao još jedan činilac pride u mojoj želji da skrenem s Velikog drumu a to su dva džandara što su na konjima

nailazila prema nama. Odma se vidlo da se puvaju. Ugledala sam ih u daljini još pre pet minuta, njihove visoke šešire i velike značke, i otad gledam kako da skrenem s drumu a da ne moram da trčim kroz polje i umacuram se sve do miški.

Zato sam stala i okrenula se onom seljačetu. „Ovde ja skrećem“, reći ću mu pokazujući na tablu za zamak.

„Hidem s tobom“, reći će on. „Hi možeš da mi spremiš fečeru. Hi posle možemo da prafimo bebu.“

„Ma baš si to lepo smislio“, na to ću ja i kad on priđe korak ko da će me poljubiti ja ga dohvatim za visuljke i uvrnem ih. „Pravi sam svoje bebe“, kažem. „Sad se sklanjaj i goni se.“

Odo ja uz puteljak a kad je kreno za mnom šutnula sam ga i još nekoliko puta čušnula i nagazila mu na bosu nogu i više ga nisam vidla, bar za neko vreme.

Puteljak do zamka je krivudao uz padinu između dva reda bukava. Bio je septembar al neuobičajeno topao na moju sreću jer nisam imala kaput. Pošto sam hodala otprilike jedan minut iz daljine se začuo topot kopita po zemlji i ja sam se okrenula da pogledam Veliki drum. Ona dva pandura su prokasala u pravcu Glazgova. Jesu li bar okrenuli glave, jesu li se puvali. Ura, reko za sebe i samo kad sam ih se ratosiljala. Uvek sam govorila da kad god možeš treba da izbegneš budno oko zakona.

Sad kad nema njih ko prepreke pomislih da ću na brzinu šacnuti zamak a onda naći gde da spavam pre nego što se smrači. Od imovine sam posedovala samo 6 parmskih ljubičica i dva šilinga i sam bog zna kada ću dobiti još nešto, tako da ne mogu da priuštim sobu. Al sam se nadala nekom ambaru ili kolibi gde mogu da spustim glavu na nekoliko sati pa kada se razdani da pohitam k Edinburgu.

Nisam prešla ni dva koraka kad ugledah kako se žurno pojavljuje iza ugla niko drugi do neka riđa seljančica mojih godina. Na sebi je imala tamnu suknu haljinu i kariran šal a za sobom je po zemlji vukla sanduk pomoću kožnog remena. Iako je neobično žurila, smejalala se sama za sebe ko opsednuta žena. Najupadljivije na njoj bila je koža, veoma gruba i crvena ko da je po faci prešla trenicom za muškatno orašče. Ona mi se samo zacereka u lice pa produži posrćući prema Velikom drumu, cimajući sanduk za sobom, nije me mnogo toga moglo iznenaditi ni tada ni sada, al svejedno očekuješ pristojnije ponašanje od seoskog življa.

Staza ispred mene spuštala se desno pa onda levo kroz polja, ponovo se pela i posle desetak minuta hoda prođu kapiju glavne kuće na imanju okruženu drvećem. Nisam primetila nikakav zamak ali je tamo bila neka žena što je trčala po šljunčanom prilazu i travnjaku. Tamo-amo je jurcala, mlateći rukama po vazduhu i svaki čas pljeskajući. U prvi mah pomislih da je pošandrcala al onda pogledah preko zida i shvatih da samo juri svinjče. Delovalo je strahovito zabavno.

„Čekaj, gospoja“, reći ću joj, „pomoći ću ti.“

Jeste li nekad pokušali da uhvatite svinju? Nije uopšte lako ko što mislite. Taj obešenjak nas je vrteo ukrug. Jurnuo je iza kuće u dvorište a mi potekosmo za njim. Jednom umalo da ga uhvatim al je skot bio klizav izmigoljio mi se iz ruku ko da je premazan puterom. Baci la bi se ja za njim al nisam htela da upropastim svečanu haljinu. Ona ti žena sve vreme izvikivaše upustva šta da radim: „Brzo!“, reći će i „Pazi!“ Bila je Engleskinja, shvatila sam to. Sretala sam ja već Engleze, al nikada Engleskinje. Na kraju nas dve saterasmo svinjče uz kokinošinjac. Pojurismo ga duž ograde, pa ga pognasmo u svinjac a ona ti žena zalupi vratanca.

Posmarala sam je kako stoji i dahće trenutak-dva. Reklo bi se da joj je tada bilo oko 27 godina. Leđa su joj bila vitka mada je izgledalo ko da ne nosi korset. A obrazi su joj bili veoma rumeni od sveg onog trčanja al se moglo videti po čelu da joj je koža bela ko mleko, ni borice nije imala, ko da je od alabastra. Haljina na njoj je bila od svile, boje vode, više plava nego zelena, začudilo me je što je neviđeno lepo obučena za jurcanje za svinjama.

Posle nekog vremena ona povrati dah. „Izdajnička murdara“, reći će kroza zube. Načas pomislih da govori o svinji al ona dodade: „Ako je još jednom vidim, uhvatiću je i...“ Stisnu pesnice al ne dovrši rečenicu.

Pred očima mi prođe ona ridokosa kako cima sanduk. „Jel vam neko učinio nešto nažao, gospoja?“ upitaću je.

Ona ti žena pogleda u mene prepadnuto, mislim da je i zaboravila da sam tu. „Ne“, reći će ona. „Vratanca svinjca su ostala otvorena. Verovatno slučajno.“ Onda se namršti na mene pa će reći: „Šta si ti tačno?“

Ovo me načisto zbuni. „Šta sam ja?“ kažem. „Ovaj, bila sam – mislim da se može reći da sam bila domaćica kod...“

„Ne, ne“, reći će ona. „Hoću da kažem, jesi li Brđanka?“

„Bogme nisam“, na to ću ja veoma uvređeno. „Nikad nisam bila ni blizu Brdima.“ Ona me je i dalje posmatrala pa ću joj: „Rođena sam Irkinja. Al sada sam više škotskog uverenja.“

Njoj ko da se to sasvim dopalo. „Irkinja“, reći će. Dok smo jurile svinjče dva-tri pramena kose su joj ispala pa me je sad vrlo zamišljeno gledala dok ih je ponovo kačila ukosnicom. Mogli ste komotno da joj zaronite u oči kako su bile krupne, i bleдозелene kao more nad peskom. Konačno će me upitati: „Domaćica?“

„Jest, gospoja. Kod gospodina Levija od Hindlenda, blizu Glazgova.“

„Ne verujem da sam ikada videla domaćicu u tako jarkoj odeći“, reći će ona. Iskrivila je usta, ko da će se nasmejati, valjda ju je izgled moje haljine razveselio. Haljina je bila prelepa, što jest jest, svetložuta s plavim dugmićima i belim satenskim mašnicama napred, mada nije bila onako čista ko kad sam tog jutra pošla. Bila je ubrljana po rubu a čipka joj se pocepala to je zato što me je u jednom momentu onaj Brđanin prikovo za zemlju, morala sam skoro da mu otkinem uvo dok me nije pustio.

„Sad sam između dva nameštenja“, kažem. „Moj gospodin Levi on mi je umro i upravo sam pošla u Edinburg da nađem nov poso.“

„Tako“, reći će ti ona žena. Prekrstila je ruke pa obišla krug oko mene, proučavajući me iz različitih uglova. Kada je ponovo stala pred mene delovala je sumnjičavo. „Pretpostavljam da nikada nisi radila spoljne poslove?“, upitaće.

„Pa, zapravo i jesam“, kažem i to bez reči laži, zato što se veći deo mog posla obavljao napolju pre nego što me je primio moj gospodin Levi.

Ona ti žena klimnu glavom. „Kako stojiš s kravama?“, zapitaće me. „Šta s njima?“

„Umeš li da muzeš kravu?“

„O, naravno“, bez oklevanja ću ja. „Kravu, da, umem da muzem kravu, to uopšte nije problem, od rođenja muzem krave.“

„Dobro.“ Ona pokaza neke zgrade u daljini. „Tamo nam je farma. Možeš nešto da pojedesh i popiješ pa da vidimo kako muzeš kravu.“

„Eh“, brzo ću ja, „već je prošlo neko vreme otkad nisam to radila.“

Al mislim da me nije čula jer nije odgovorila, samo me je povelala preko dvorišta do pumpe pa mi dala plehano lonče koje je visilo o klinu. „Posluži se“, reći će.

Popila sam dva puna lončeta. Sve to vreme me je posmatrala onim svojim očima. Onda ću joj reći: „Sada sam možda malo zaribala s kravama. Moguće da sam izgubila na veštini, ne znam.“

„Jesi li gladna?“, upitaće me.

Još kako sam bila gladna pa sam joj tako i kazala. Ona mi pokazala vrata na kući. „Tamo na stolu ima hleba“, reći će. „Uzmi krišku.“

„Veoma ljubazno od vas, gospoja“, na to ću ja pa uradih kako mi je rečeno.

Kuhinja je bila poveća al gospode savaote kakav džumbus. Kofa s mlekom prevrnutu a po podu rasuti strukovi ovsu i razbijen čajnik leži uz soklu. Kada sam ušla, crna mačka je laptala proliveno mleko al čim me je ugledala zaždila je na vrata uz mijauk. Gvirnuh oko sebe. Vatra se ugasila al se osećo strašan smrad paljevine. Prvo sam pomislila da nije ona odbegla svinja napravila ovaj nered. Al onda sam malo bolje zagledala i uvidela da je ovas razbacan namerno, i u stvari strukovi su mu bili raspoređeni u pet slova abecede koja su obrazovala nepristojan izraz za ženske intimne delove, neću to ovde napisati al sam pomislila da je za ovako nešto potrebno da je svinja veoma pametna.

Nije bilo ni traga nekoj kuvarici ili služavki, tako sam od ovsenog leba sa stola isekla krišku i pojela je pa isekla još jednu i počela i nju da jedem a dok sam jela isekla sam i 3. parče i čušnula ga u haljinu između sisića. U lebu je manjkalo soli al bi pojela i šarke s prozora koliko sam bila gladna. Dok sam proždimala lebac razmišljala sam koliko teško može da bude to muženje krave. Samo dohvatiš one delove što vise i povučesh, zaboga vidla sam kako se to radi toliko puta dok sam se šepurila na pijačni dan samo što nisam baš izbliza. Ja sam gradska devojka, mleko mi je stizalo u kofi i sipalo se u čaj, čak i ne volim mleko a sad ću zbog glupog ponosa morati da ga cedim iz krave.

Isekla sam još jednu krišku leba i čušnula ga pod haljinu za svaki slučaj pa sam izašla a ona ti je žena bila i dalje tamo gde sam je ostavila kod pumpe.

„Tu si“, reći će ona. „Pomislila sam da si se izgubila.“

„O, ne, gospoja, samo što je lebac bio tako divan da nisam htela brzo da pojedem krišku.“

Ništa nije rekla za to, samo je šmrknula i okrenula se nalevo krug. Ja ubrzah za njom. „Ovo vam je stravično mesto“, doviknuh joj. „Tako

mi svega, jeste.“ Ali moje reči odoše u prazno nije se čak ni osvrnula, nije bilo druge nego da pođem za njom.

Udaljile smo se od gospodarske kuće, prošle zadnjom stazom što vodi ka zgradama farme a odatle preko dvorišta u veliku staju. Ona je bila krcata kravama mora da ih je bilo dvadesetak što je mnogo krava kad bolje razmisliš pa i kad ne razmisliš. Da padneš u nesvest od smrada. U dnu štale su stajale i razgovarale dve mlekarike, po izgledu bi se reklo sestre, sve sređene u odeću vršilaca, čizme i prugaste kecelje. Malo je falilo da se naglas zasmajem. Po meni su izgledale potpuno isto al onda sam bila mlada i mislila sam da je na selu sve da se gleda s visine i da mu se ruga. Ona ti žena ode i nešto im reče pa se te dve devojke okrenuše pa se zagledaše u mene s drugog kraja štale, kapice su im bile smešne al ne bi se moglo reći da su im izrazi lica bili prijateljski. Ja im se osmehnuh i mahnuh rukom, nijedna mi ne odmahnu. S onim njihovim kiselim facama, pravo je čudo kako se mleko nije kvarilo iz dana u dan.

Sve to vreme, jedna krava mi je poturala onu veliku zadnjicu sve dok me gotovo nije prikovala uza zid. Morala sam da izvrdam da se spasem od gnječenja. Ona ti se žena vrati do mene s kantom.

„Kolko čudo krava imate, gospoja“, reći ću joj. Ona ništa nije odgovorila na to samo mi je pružila kantu. Ja je pogleda. Onda pogleda krave. Pa pogleda ženu.

„Kako se zoveš?“, pitaće ona.

„Ime mi je Besi“, reko joj. „Besi Bakli.“

„E pa, Besi, izvoli“, reći će pa mi dodade tronožac i pokaza na jednu kravu, onu koja me je gnječila. „Počni.“

Na moje veliko olakšanje nije ostala da gleda, nego je otišla opet kod onih ukišeljenih bliznakinja koje su sele i krenule sa svojim poslom. Čulo se kako mleko štrca u njihove kofe ko iz česme. Posmatrala sam ih, razmišljajući kako baš izgleda lako pa sam posle nekog vremena sela na svoj tronožac.

Ali jesam li i kap uspela da istisnem? Đavola. Sedela sam tako čitavu večnost kako mi se činilo s kantom u jednoj ruci i velikom ružičastom sisom u drugoj. Nije to bila moja sisa, bila je kravina i tako puna da se oteglala do poda. Kunem se da sam je stiskala dok mi prsti nisu pootpadali a jedino što se pojavilo iz krave izašlo je pušeci se iz njene rupe i umalo mi nije upropastilo svečanu haljinu da se nisam izmakla. Posle nekih 20 minuta, kanta je i dalje bila prazna.

Ona ti žena priđe ovog puta s Ukišeljenim bliznakinjama u pratnji. Pogleda u kantu pa će mi reći: „Dakle, Besi, čini mi se da si kazala kako umeš da muzeš krave?“

„Lagala sam“, odgovoriću joj, zažalivši što sam uopšte stala da joj pomognem s onom glupom svinjom. Ukišeljene bliznakinje su se zgledale, vrlo nadmene u pozadini, sveca mu, oh kazala je da ume da muze krave al ne ume oh kakva lažljivica nečuvena, i sve tako. Osećala sam da mi lice gori. Đipila sam s tronošca. Namera mi je bila da kažem: „Biće bolje da krenem“, pa da izmarširam visoko uzdignute glave al mora da sam suviše brzo ustala i umesto toga reko: „Oh, đavola“, i sručih se u nesvest. Upala bi u balegu da gospoja nije priskočila i uvatila me.

Kolko sam bila van sebe ne znam al kada sam se povratila shvatila sam da su me iznele iz štale. Posadile su me na tronožac s glavom između nogu a ona ti je ona žena zavukla ruku pozadi ispod moje haljine, drešila mi je korset. Odavde sam imala dobar vidik na korset, a tamo je bila gomila mrva leba između grudi, morala sam da prekrstim ruke da mi ne ispadnu.

„Budi mirna“, reći će ti ona žena, ali ljubazno. „Onesvestila si se. A nije ni čudo kad tako stežeš mider.“

Posle nekog vremena pustila me je da se ispravim i donela mi plehano lonče s mlekom koje je zaitila iz kante. Stajala je podbočena i posmatrala me. Mene je bilo sramota, srkutala sam mleko samo njoj da udovoljim a čim mi se razbistrilo u glavi ustala sam. „Bolje da krenem“, reći ću. „Izvinte, gospoja.“

Ona samo klimnu glavom i odmanu rukom, slobodna sam.

Izašla sam iz dvorišta farme i krenula stazom do zadnjeg dela velike kuće. Moj zavežljaj je ležao tamo gde sam ga spustila, blizu kokošinjske. Taman sam htela da ga podignem kad sam ugledala onu ti ženu kako mi prilazi. Nešto mi pade na um pa joj doviknu: „Gospoja, na koju stranu je zamak?“

„Zamak?“, reći će ona. „Koji zamak?“

„Samo sam vidla na onoj tabli na putu da je negde na ovu stranu zamak pa sam htela da ga pogledam.“

„Ah“, reći će ona zavrtevši glavom. „Nema nikavog zamka. Zamak Dangubica je naziv ovog imanja.“

„Pa dobro“, kažem i nagnem se da dohvatim zavežljaj. „Nema brige.“

„ČEKAJ!“, reći će ti ona žena, najednom.

E baksuz, pomislila sam, spazila mi je lebac u nedrima i sad sam gotova. Ispravila sam se. Ona je zurila u mene, glave nagnute na stranu. „Nisi mi rekla da umeš da čitaš“, reći će.

„Niste me pitali“, na to ću ja.

„Pretpostavila sam. Mislila sam – zato što...“

Nije rekla zašto al ja sam znala da je to zato što sam samo obična Irkinja, svi su mislili isto. Oči su joj sad sijale. „A umeš li da pišeš?“

„Uistinu umem“, kažem. „Pišem veoma dobro.“

„Na engleskom?“

Ja je pogleda. „Na čemu drugom?“

„Oh?“, reći će ona. „A ko te je naučio?“

Promislih časak pa ću: „Moj majka, neka joj se Bog smiluje duši“, pa se prekrstih.

Ona ti žena malo uzmaknu uvređeno, valjda ju je znak krsta zbunio, jer Englezi to ne vole.

„Čekaj tu“, reći će pa odjuri do velike kuće.

Ja sam stajala tamo i osvrtna se oko sebe. Šta sad pitala sam se, možda oće da joj nešto pročitam ili napišem pismo. Posle izvesnog vremena ona se vrati s upijaćom hartijom u jednoj i perom u drugoj ruci.

„Izvoli“, reći će. „Sad mi pokaži kako pišeš.“ Nije mi verovala na reč, nikako posle onog slučaja s kravom, ko bi joj zamario.

Uzoh pero, već je bilo umočeno u mastilo. Pumpa je imala kameno postolje, naslonih papir na njega i brzo ispisah nekoliko reči mislim da su bile *hvala ti za leba gospoja izvini zbog dvoličnosti* ili već tako neke. Sećam se da sam napisala *dvoličnost* zato što je to reč koju sam naučila od mog gospodina Levija. Možda ne umem da muzem kravu al umem pravilno da pišem i time se ponosim.

Ona ti je žena sve pratila preko mog ramena. Pisala bi još al je nestalo mastila. Kada sam završila vratila sam joj pero i papir. „Gle, gle“, reći će ona i veoma veselo se nasmejala. „A koliko ti je godina, Besi?“

„18 gospoja.“ Što i nije bila neka laž jer sam oduvek lagala za godine. Bilo kako bilo postojale su neke nesuglasice o tome kada sam rođene, majka nije imala baš dobro pamćenje za datume.

„Osamnaest?“ Ona ti žena diže obrve. Onda će reći: „Dobro, nema veze. Mogu da ti plaćam četiri šilinga nedeljno a imaćeš obezbeđen krevet i svu hranu. Da li bi volela da radiš za mene?“

„O, bože“, počecu ja. „O, ne. Nameravam da tražim poso u Edinburgu, gospoja.“

Ona se nasmejala. „Ali više ne moraš da ideš u Edinburg“, reći će. „Možeš da ostaneš ovde a ja ću te paziti i davati ti četiri i šest nedeljno.“

„Ali – gospoja, ja zaista ne umem da muzem krave.“

„Vladaš drugim veštinama“, reći će ona. „Pet šilinga onda, a ja ću te paziti i daću ti komad zemlje u bašti da gajiš šta hoćeš.“

Reko joj da zaboravi na baštu, jedino za šta sam bila zainteresovana da uzgajim jeste bogatstvo. Naravno da je za to bilo malo izgleda. 5 šilinga je bila beda čak i u to vreme al znala sam da bi mi izgledi bili isti svugde a ovde sam barem daleko od sveta, u ovim krajevima ima samo gegula krava i nekoliko jama s ugljem. A bilo mi je privlačno nešto što je rekla. *Ja ću te paziti.*

Pogledah hitro na kuću. „Imate li tu nekih knjiga, gospoja?“

„Oh, da“, reći će ona. „Priličan broj.“

„Gajim ljubav prema čitanju“, objasniću joj. „Ako budem dobila dozvolu da povremeno čitam...“

„Hm.“ Ona uzdahnu pa poče da hoda malo a onda konačno kao da dođe do neke vrste *veoma nevoljne* odluke. „Vrlo dobro“, reći će. „Pristup knjigama. I 5 šilinga nedeljno.“

„Dogovoreno“, kažem ja i mogu iskreno da primetim da sam mislila kako sam napravila poso.

Odvela me je tad u kujnu i bez ikakvog komentara o mirisu paljevine ili o neredu šutnula nešto ovsu po podu tako da više nije mogla da se pročita ona reč koju su strukovi obrazovali. Onda me posede za sto da mi objasni pun opseg mojih dužnosti. Pa, da ih zapisujete, spisak bi bio dugačak ko ruka al je sve delovalo sasvim ispravno, nije bilo ničeg čudnog ni strašnog u onome što je rekla. Stoka je uglavnom bila na farmi i o njoj su se brinule sluge sa farme al ti ona žena reče kako voli da drži nekoliko kokošaka i jednu svinju kod glavne kuće, manje-više ko kućne ljubimce, a ja treba da ih ranim. Moje je da kuću održavam čistom i sređenom, perem kuvam ribam metem

prašim istresam krpare i kuvam čaj. Svakog dana, palim svuda vatru i čistim ognjišta i održavam vatru. Čistim obuću praznim nokšire za njom i gospodarem. Uz to, ako nema ko, možda ću morati da vozim đubrivo i vadim kamenje iz njiva, onda ću možda morati da pomognem da se to isto kamenje stavi u rupe na drugoj njivi što će, rekla je, poslužiti da se zemlja ocedi. Moraću da brinem o povrtnjaku i ako mi uopšte pretekne vremena uvek mogu da ga ispunim prepravljajući odeću i krpeći je. Uopšteno, morala sam da radim svaki poso koji vam padne na pamet budući da sam bila ono što su zvali i kućna i spoljna devojka, ½ vremena ću biti u kući a ½ napolju. Sluge koje su radile na farmi živele su na njoj i u daščarama s druge strane šume al ja sam jedina kućna posluga. Jedino što nije ni pomenula bila je muža. Pitala sam je za nju.

„Oh“, reći će. „Zasad ne treba da brineš o tome. Džesi i Mjurijel će se brinuti o kravama. Ti ćem morati da im pomažeš samo u krajnjem slučaju.“

Ovo mi je prijalo. Uostalom šta bi to mogo da bude krajnji slučaj, upitala sam se. U glavi sam stvorila sliku kako svi panično trče oko i padaju jedni preko drugih da bi pomuzli krave. Operi noše, Besi! Stavi kamenje da se zemlja ocedi! Ne mogu, gospojo, moram da pomuzem krave budući da je krajnji slučaj!

Ona ti se žena zagledala u mene. „Nemoj mi reći da si sanjalica“, reći će.

„O, nisam, gospojo.“

„Možda si lenja? Ili loše naravi?“

Odmahnula sam glavom. „Nisam zaista.“

Ona će onda: „Jesi li, da vidimo... nepoštena?“

Tu me je našla, zbog krava. Ali nisam nameravala to i da priznam. „Ne, gospojo, nisam“, kažem. „Ne u uobičajenom toku stvari.“

Ona ti žena nije delovala ubeđeno. „Dobro de, Besi“, reći će. „Reci mi istinu i postidi đavola.“

Majka mi je večito govorila da ja ne bi znala šta je istina i da mi poleti uz suknju i kaže: „Zdravo, kako si.“

Ipak ću: „Tako mi Boga, gospojo, nisam lažljivica.“ Još bi i pljunula da overim reći samo što smo bile unutra, pa tako se samo napravih da pljujem tri puta preko ramena. Ona ti je žena delovala zgroženo, ne znam zašto se potresla, kujna je ionako bila u raspadu.

„Besi“, počćeće, „ne znam čemu su te učili, ali nemoj više *nikada* to da radiš.“

„Izvinite, gospojo. Ali, gospojo, ono za krave sam rekla samo zato što sam htela da lepo mislite o meni.“

Uzdahnula je a onda će veoma strpljivo: „Besi, draga, kako si zvala gospođu kod koje si radila?“

„Nikako“, kažem.

Ona me pogleda.

„To je zato što nije bilo gospoje, bio je samo gospodin Levi. On je bio stari gospodin neženja i samo smo ja i jedan momak pazili na njega, gospojo.“

„Oh“, reći će ona i namršti se nakratko. „Ipak pretpostavljam da si gospodina Levija zvala gospodar ili gospodin, je li tako?“

„Pa jeste, valjda jesam.“ Ja tako kažem zato što je to ono što je želela da čuje. „Gospodar ovo i gospodar ono.“

„Besi“, reći će ona sada veoma svečano. „Volela bih mene da zoveš *milostiva*.“

„Naravno da oću. Šta god očete, mlostiva.“

Ona mi se osmehnula i klimnula glavom. „Tako je već bolje“, reći će. Duboko je uzdanula. „Nego, Besi“, nastaviće. „Postoji još jedna obaveza koju želim da ispunjavaš za mene.“ A po načinu na koji je iskolačila oči dok je to govorila znala sam da je ovo najvažnije.

Prišla je kredencu pa iz jedne pregrade izvadila knjigu rashoda. Gospode savaote, pomislila sam, oće da joj vodim knjige, izabrala je pogrešnu devojku jer iako umem da pišem nikad mi brojke nisu išle u glavu. Samo što nisam bila u pravu.

„Ova knjiga je tvoja“, reći će ona pa mi je spusti u ruke. „Dakle, Besi, dobro me slušaj. Postaraću se da naučiš sve što treba da znaš o kućnim poslovima. Međutim, zauzvrat, želim da svake večeri odvojiš vreme i u ovu knjigu napišeš šta si sve radila, od trenutka kada si ustala do trenutka kada odlaziš u krevet, i da ništa ne izostaviš.“ Samo sam je gledala. „Al zašto, gospojo?“, na to ću ja, pomalo zbušnjena. „Mlostiva.“

Ona i ne trepnu. „Zato što ja tako želim“, reći će. „Imaj na umu da je to glavni uslov za tvoje zapošljavanje. Nemoj da misliš da bih te uzela da ne umeš da pišeš. Ne bi vredelo mog truda da te obučavam budući da očigledno ne znaš ništa o ovakvim poslovima.“

Od onog časa kada sam napisala nekoliko reči na upijaćoj hartiji ona je delovala veoma uzbuđeno. Čak je i sada imala nekakav sjaj u očima i teško je disala. Uzdrhtala sam jer se smrkavalo pa je zaladnelo.

„Ja ću s vremena na vreme pogledati šta si napisala. A kada ispuniš ovu knjigu, daću ti drugu. Jesi li razumela?“

„Jesam, gospoj... mislim, mlostiva.“

Zurila sam u knjigu, na njoj je korica bila od mrke hartije i mnogo stranica s kolonama gde se zbiraju sume od kupovine. Ne znam kolko stranica možda stotinu ukupno. Nisam mogla da zamislim da pišem tolko da je ispunim ni za milion godina. Ona mi je pružila pero kojim sam napolju pisala a onda će: „Trebaće ti mastilo, samo trenutak“, pa žurno izađe iz kujne, rubom haljine povukavši ovas u hodnik.

Dok je nije bilo, ja sam pogledala u ognjište pitajući se da li ona ikad za ime boga pali vatru. Tada sam otkrila šta je uzrok onog vonja na paljevinu. Ne znam zašto al opet sam se stresla. Naime u pepelu je ležala ista ovakva knjiga rashoda kakvu je i meni dala. Jedina razlika je bila u tome što je knjiga na rešetki tako izgorela da su preostali samo povezi i delići sprženih korica. Podigo sveću i virnuh u ognjište da bolje vidim. Izbliza sam shvatila da su sve stranice iscepane i sad je od njih ostalo samo nekoliko gomilica pepela na rešetki. Korica je bila vlažna ko da je neko prosuo vodu po njoj da ugasi plamen. Otvorih je. S unutrašnje strane stajao je zapis napisan dečjim rukopisom, reči su bile ½ ugljenisane al sam uspela da pročitam „pripada Morag Saderland“ i datum u julu samo bez godine. Ko je to dete Morag, pitala sam se, i zbog čega joj je knjiga izgorela? Spremala sam se da je podignem s rešetke kad začuh kako ti se ona žena vraća hodnikom, pa se ispravih.

„Izvoli!“, reći će kad je ušla. „De, pruži ruke, Besi“, opet će a ja uradila kako je tražila. Onda mi ona uruči mastionicu i još jedno pero, to je uradila tako svečano da mogu reći ko da uručuje neku nagradu.

A onda, u skladu sa svojom reči dala mi je nešto da čitam, zvalo se *Sumorna kuća*, ponadala sam se da ovo nije neki predznak. Pokazala mi je oznaku koju je zalepila unutra, crno-belu oznaku, na kojoj je slika dve dame kako sede pod drvetom i gledaju u otvorenu knjigu. Po ivici oznake su bile odštampane reči IZ~BIBLIOTEKE~ZAMKA~DANGUBICA. Svaka njena knjiga imala je istu oznaku, ko da je mislila da će tako nekog sprečiti da ih ukrade.

Posle toga pokazala mi je gde ću spavati. Dala mi je sveću i uzela sebi jednu pa me povelala iz kujne u predsoblje. Kuća je bila stara i promajna pa je treperavo svetlo bacalo ogromne senke koje su igrale po zidovima, zapazila sam stalak i podni sat a onda nazrela ogradu na stepeništu.

Popesmo se, duž glavnog odmorišta su sva vrata bila zatvorena pa nije moglo da se vidi u sobe. Zbog toga mi je bilo malko žao, volela bi da razgledam. Na kraju drugog užeg hodnika popesmo se uz kratko stepenište do sobice na tavanu s kosim krovom i u njemu prozor. Bilo je taman mesta kolko da se ugura krevet, stolica i ormančić, ništa više a svakako ne dve osobe pa je zato gospoja ostala napolju držeći sveću visoko kako bi ja razgledala svoje novo carstvo. Moglo je da se obuhvati i jednim zatvorenim okom.

„Ovde ćeš spavati“, reći će.

„Vrlo lepo“, odvratiću ja.

Krevet nije bio ni namešten i nije bilo zavese ni krpe na prozoru. Pokušala sam da ne mislim na svoju divnu sobu kod gospodina Levija u Krunskoj kući s kaminom od belog mermera, plišanim zastorima i svim ostalim. To je prošlost, više to neću videti.

„Zasad ću i ja jesti s tobom u kuhinji“, reći će ti ona žena, ko da će to biti neka posebna čast za obe. „Ali naravno“, nastaviće ona, „kad se moj muž vrati kući, on i ja ćemo oboje zajedno a ti ćeš nas služiti.“

„Naravno“, na to ću ja. „Kada on dolazi, gospoja?“

Ali ona mi ne odgovori na to, samo mi se osmehnu pa će: „Kada si počinjala s poslovima na prošlom poslu?“

Nagađala sam. „U 8 sati?“

„Ah“, reći će ona, „bojim se da smo mi ovde na selu ranoranioci. Sutra treba da upališ vatru i spremiš doručak do 6.“

I tako, evo me, sa dva pera, moje dve sisice, Čarlsom Dikensom, dve kriške leba i praznom knjigom na kraju prvog dana u nedođiju. Samo, ispostavilo se da kraj nije ni blizu.

Pre nego što sam legla morala sam da raščistim kujnu, sve sem ognjišta jer mi je ona žena rekla da ga ne diram. Popela se u svoju sobu i ostavila me da radim. Čišćenje je trajalo čitavu večnost jer nisam bila navikla na takve poslove pa se nisam popela uz stepenište do posle 11 sati. Tolko sam bila umorna da se nisam raspakovala nego sam

prosto izvukla spavaćicu iz zavežljaja a ostalo ostavila do trenutka kada budem imala vremena. Uvila sam ona dva parčeta leba koja sam uzela iz kujne u čistu bluzu i sakrila ih u orman i pojela onih 6 parm-skih ljubičica koje su mi bile u džepu. Onda sam namestila krevet i legla. Madrac je bio tvrd al nije imo kvrge a čaršavi su delovali sasvim čisto. Mora da su te noći oblaci bili gusti jer na nebu nije bilo nijed-ne zvezde. Ležala sam satima sva napeta jer je trebalo da počnem s dužnostima u 5 i užasavala sam se da se neću probuditi na vreme. Na kraju sam ipak verovatno zadremala. Spavala sam kako mi se činilo tek nekoliko minuta kad me nešto trgnu. Širom otvorih oči. Ona ti je žena stajala nada mnom sa svećom, obučena u noćnu opravu. Besne-la je, sva razgnevljena, lica tako stegnutog da je delovalo ko da će se svakog časa raspasti.

„Ustaj!“ prosiktala je. „Smesta ustaj!“ Povukla mi je ćebad i nekol-ko puta udarila o madrac pesnicom. „Imaš dva minuta. Nemoj se oblačiti, samo odmah siđi.“

I onda ode.

Gospode savaote srce mi je udaralo ko pakleni čekići, kada sam upalila sveću vidla sam ga kako lupa ispod spavaćice. Prvo sam pomi-slila da sam se uspavala. Hitro sam pogledala kroz prozor, još je bio mrkli mrak, ni traga zori, moglo je biti ½ 6 ili 6 pa čak i 8 kolko sam mogla da procenim, ja nisam bila ranoranilac. Ruke su mi se tresle dok sam ogrtala šal, nisam bila sigurna da li od ladnoće ili od straha. Bosih nogu sam se odvukla dole do predsoblja. Podni sat je pokazivo da je dva i 10 što znači da se nisam uspavala. A onda mi je sinulo, zbog čega ti je ona žena ljuta. Pogledala je onaj ovseni leba i shvatila da sam uzela više od jedne kriške. Mislila sam se, sad će da platiš za to i poslaće te ujutro ponovo na drum bez posla pa čak i bez karakteristike i uz to premlaće-nu zato što si lažljivica i lopuža i nikad u životu nisi pomuzla kravu.

Teška srca gurnuh vrata kujne te uđoh. Ona ti je žena sedela za stolom pri svetlosti lampe i dve sveće. Više nije delovala besno već je nekako bila odsutna, nije me čak ni pogledala, samo je zurila u zid. „Uđi, molim te“, reći će nekako ravnim glasom.

Stupih nekoliko koraka k njoj. „Izvinte, mlostiva.“

Ona naglo okrenu glavu. „Zbog čega?“

„Zbog...“ – oklevala sam, možda ipak i nije primetila lebac već joj je nešto drugo zasmetalo. Zato joj kažem: „Zbog bilo čega što sam uradila a zbog čega ste se naljutili na mene.“

„Naljutila?“, reći će. „Nisam se naljutila.“ Široko mi se osmehnula a onda se okrenula k zidu i ponovo progovorila ravnim glasom. „Na polici ima kakao“, reći će. „I mleka u bokalu. Hoću da mi napraviš šolju kakao, molim te.“

„K-kako, mlostiva?“

„Da hvala“, reći će ona. „Hoću da mi napraviš šolju kakao molim te.“

Ova promena raspoloženja i sva ona molim i hvala i ravan glas veoma su me zbunili. Pitala sam se jesu li sve gospodarice takve, jer nisam imala s kim da je poredim osim možda s mojom majkom. Majčino raspoloženje je baš promenljivo i njoj ne bi bilo teško da te digne iz kreveta usred noći al to ne bi bilo zato što bi te naterala da joj napraviš šolju kakao u to budite vraški uvereni, više bi bilo zbog nečega o čemu ću pisati kasnije.

„Dobro, mlostiva“, kažem ti onoj ženi i poklonim joj se, ne znam zašto jer nisam imala naviku da se klanjam nikome al eto to se pro-sto tako desilo, činilo mi se da tako rade sluškinje. Onda sam uzela bokal sa stola i počela da grejem mleko. Naravno tad nisam znala šta ću otkriti u nedeljama koje slede pa sam mislila da je čudno što iako prati šta radim nijednom me nije uputila. S usana joj nije sišla nijed-na primedba, samo je pratila svaki moj pokret, a od svetlosti lampe su joj oči svetlucale ko mačje. Nije bilo šta da se radi dok se mleko ne ugrije al sam stekla utisak da ona ne bi volela da sednem pa sam uzela krpu i pretvarala se da brišem police.

Posle nekog vremena ona uze vazduh pa će: „Šta si to uradila? Maločas?“

„Kako to mislite gospoj... mlostiva?“

Pokazala je na mesto gde sam stajala kad sam ušla u kujnu. „Nešto si uradila, dok si stajala tamo.“

„Naklon“, kažem. „Da mlostiva.“ E do đavola, mislila sam, možda nije trebalo da joj se pokloniš zar baš ništa ne umeš da uradiš kako treba.

„Zbog čega si to uradila?“

„Ne znam, mlostiva. Jednostavno mi je došlo.“

„Tako“, reći će pa trepnu nekoliko puta, tako mi bokca pomislih da će se rasplakati a onda shvatih da izgleda ko da će se razveseliti. „Nastavi, molim te“, reći će ona konačno i mahnu rukom u pravcu bokala s kakaom.

Okrenula sam se i dohvatila šolju s police pa pomešala kakao s malo ladnog mleka pa nalila toplo mleko i dobro ga izmešala. Kad je bilo gotovo donela sam ga do stola i spustila pred nju sa šećerom. Iznenada se ona nagnu i uhvati mi šake, tako mi svega čudo je da joj se od onog osmeha lice nije raspuklo.

„Hvala ti, Besi“, reći će. „Ti si jedna izuzetno dobra devojka. Odlično. *Odlično.*“

„Nije to ništa“, odvratiću ja.

Osetila sam na prstima kako joj je koža ladna, htela sam da ih izvučem ali me je i dalje držala gledajući umilno i mene i šolju.

„Ovo izgleda divno“, reći će. „Zaista *divno*. Savršeno je u svakom pogledu, a ti si ga napravila tako hitro i veoma vešto. Ponosim se tobom, Besi, veoma se ponosim. Kako si ti dobra devojka! Hvala ti, hvala ti, *hvala ti!*“

Gospode savaote pa to je samo šolja kakaoa.

„Dobro, mlostiva.“ Nisam znala šta ću sa sobom. „Treba li još nešto?“

„Da“, odjednom će ona ozbiljno. „Ima nešto.“

Šta još, pomislih, luda je koliko je teška. A ona mi onda pusti ruke i meni laknu a ona skoči na noge.

„Sedi na moje mesto, draga“, reći će a ja učini kako mi je naloženo. Onda mi ona gurnu šolju s kakaom.

„Tako si dobro ovo uradila“, opet će, „da hoću da ga ti popiješ.“

Ja pogleda u šolju. Onda pogleda nju.

„Ja, mlostiva?“

„Da“, potvrdiće pa će dodati pomalo zabrinuto: „Voliš kakao?“

„Ovaj“, počnem ja. „Nisam baš oduševljena mlekom al mi kakao *ne smeta.*“

„Dobro je“, reći će ona. „Sad budi dobra devojka i popij to pa idi u krevet, da bi ujutro bila odmorna.“

Brzo pruži ruku k mom licu a ja se trgoh, a ona se samo nasmeši i pomilova me po obrazu nadlanicom. Zatim ugasi lampu, uze jednu sveću i ode iz kujne bez ijedne reči. Meni se uopšte nije spavalo. Ako se dobro sećam prošlo je dosta pre nego što sam otišla u krevet. Čini mi se da sam tamo sedela veoma dugo s kakaom pred sobom i posmatrala kako se puši a para se vije k plamenu sveće.

POGLAVLJE DRUGO

*Nova odeća i
novi ljudi*

Sledećeg jutra sam se probudila i glupo buljila kroz prozor nekoliko minuta pa skočila iz kreveta uz krik jer je sunce bilo na nebu, nije bilo sumnje da sam prespavala 5. Brzo sam navukla odeću i stuštila se dole bez pranja i bez ičega. Sat u predsoblju je pokazivo da je prošlo 9. Kasnim 4 sata gospode savaote to mora da je neki rekord. Došlo mi je samu sebe da išutiram. Prethodne noći dok sam sedela u kujni, već sam napola rešila da krenem dalje i okušam sreću na nekom drugom mestu jer nisam bila sigurna da sam stvorena za ovakve poslove. Al sad kad mogu lako da budem otpuštena i pre nego što sam počela pokolebala sam se. A ja se retko kolebam.

Gospoja je bila u kujni i sipala mleko u tacnicu za mačku. Na sebi je imala običnu sivu haljinu i kecelju. Kad sam utrčala ona je podigla pogled. „Ah, Besi“, reći će. „Rekla bih da si dobro spavala.“

Pomislila sam da je zajedljiva al već sam spremila niz izgovora. „Gospoja“, počeh. „Izvinte, ja...“

Ona podiže ruku i prekinu me. „De, de“, reći će. „Kasno si legla. Za to sam u celosti ja kriva.“

Da mi se nije rugala, bilo je nemoguće da procenim. Reko joj: „Izvinte, mlostiva, ne bi spavala tako dugo...“

„Čuti, dete“, reći će ona. „Odlučila sam da te jutros pustim da spavaš.“